

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ภาวะปัจจุบันเศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจโลก กำลังดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน คือ ปล่อยให้ระบบทุนนิยม ระบบเงินตราของประเทศพัฒนาแล้วเข้ามาครอบงำความคิดของประเทศที่ด้อยพัฒนา และประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งได้เปรียบทั้งด้านทุน วิชาการ เทคโนโลยี ในการพัฒนานโยบายถูกกำหนดผ่านองค์กรระหว่างประเทศ เช่น WTO/IMF บริษัทข้ามชาติ เป็นต้น ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาถูกเอารัดเอาเปรียบทรัพยากรในการใช้ และทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ไม่เสมอภาคปัญหาการพัฒนาสังคมไทยค่อนข้างสลับซับซ้อน ทั้งในปัจจุบัน ชุมชน สังคม และระหว่างประเทศ กระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นแนวคิดแบบเสรีประชาธิปไตยก่อให้เกิดระบบทุนเสรีอย่างไร้พรมแดน ซึ่งเนื้อแท้แล้วประเทศมหาอำนาจ และบริษัทที่มีเงินทุนใหญ่กว่า จะแผ่อำนาจอิทธิพลเข้าครอบงำประเทศ และบริษัทที่มีทุนเล็กกว่า และทุนชาติหรือการร่วมทุนระหว่างประเทศจะเข้าครอบงำทุนท้องถิ่น หรือทุนขนาดเล็กในชุมชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมเช่นนี้ ก็คือ ความยากจน และการล่มสลายของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในภาคชนบทซึ่งมีประชากรส่วนมากอยู่ในภาคเกษตร ซึ่งถือเป็นภาคหลักของไทย ทำให้เกิดแรงงานไร้ฝีมือ สภาพการว่างงานเพิ่มมากขึ้น และปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น รวมถึงปัญหาสังคมที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ในปัจจุบัน เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงสร้างเศรษฐกิจแบบเสรี ที่ส่งเสริมให้ผู้มีเงินทุนมากกว่าสามารถแสวงหากำไรได้สูงกว่าผู้มีเงินทุนน้อย ทำให้ได้เปรียบในการแข่งขัน และผูกขาดธุรกิจการค้าไว้ในกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียวเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าจากเกษตรกร และเป็นผู้กำหนดราคาขายแก่ผู้บริโภคตลอดเวลา

อย่างไรก็ตามท่ามกลางความรุนแรงของกระแสโลกาภิวัตน์ เกษตรกรได้รวมตัวกันพัฒนาตนเองจากพันธนาการของระบบการพัฒนานโยบายที่เอารัดเอาเปรียบ โดยอาศัยภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (พิทยา ว่องกุล, 2542) โดยเกษตรกรที่กำลังเผชิญปัญหาร่วมกัน เริ่มเรียนรู้ และพัฒนาตนเองโดยมีการรวมกลุ่ม และจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายกลุ่มร่วมกัน เพื่อตัดพ้อคัดค้านกลางออกจากระบบการผลิตของเกษตรกร ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง อำเภอฉวาง นครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่พยายามเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการจัดการด้วยตนเองมา มากกว่า 20 ปีแล้ว มีการรวมทุนชาวบ้านเกษตรกรได้หนึ่งล้านบาท เพื่อก่อตั้งโรงงานแปรรูปยางเอง ลูกหลานชาวบ้านทำงานในโรงงาน ขายยางได้ในราคาสูงกว่าตลาด เพราะขายตรงกับบริษัท

ส่งออก ชาวบ้านทั่วไปรู้ว่าการทำงานเช่นนี้ไม่ง่าย กว่าที่จะก่อตั้งและบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพได้ แต่เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างมูลนิธิหมู่บ้านเข้ามาประสานการเรียนรู้ ใช้เวลาหนึ่งปีเพื่อเตรียมการก็สามารถก่อตั้งและพัฒนาได้แม้จะต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอีกหลายปีต่อมา แต่นั่นก็ทำให้ชาวบ้านรู้สึกได้ว่า พวกเขามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองทุกขั้นตอน และพอค้าถูกจัดออกไปได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2542)

ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชุมชนเกษตรกรอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจดังกล่าว ที่ผลักดันให้ระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปจากการพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับท้องถิ่น กลายเป็นการพึ่งพาภายนอกแทน บัญ ยาเคมี พืชพันธุ์ใหม่ กลายเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับระบบเกษตรชุมชน การลงทุนสูงขึ้นแต่รายได้กลับเท่าเดิม ขณะที่รายจ่ายในแต่ละวันสูงขึ้นอย่างน่าใจหาย การก่อกองนี้ยืมสินจึงเกิดมากขึ้นตามไปด้วยกลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่ทุกคนต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม

นโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตนเอง และพัฒนาประเทศ และการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรการเกษตร โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยถูกนำมาพูดคุยเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นจริงมากขึ้น ทำในเชิงนโยบายแห่งชาติ หน่วยงานต่าง ๆ ระดับชุมชน อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าการรวมกลุ่มเกษตรกรภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบของเครือข่ายจึงน่าจะเป็นทางออกทางหนึ่งในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจของประเทศให้เกิดความมั่นคง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการพัฒนากลุ่มอาชีพของเกษตรกรในตำบลสันทรายเพราะกลุ่มเกษตรกรมีแนวคิดร่วมกันที่จะพัฒนาการรวมกลุ่มเกษตรกรขึ้นเป็นรูปแบบการรวมเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรระดับตำบล โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างพลังอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางในการซื้อและขายผลผลิตและเพื่อร่วมมือกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ในสภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ชุมชน กำลังเผชิญอยู่ในสภาวะปัจจุบัน ดังนั้นองค์กรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรหันมาให้ความสนใจและให้การสนับสนุนรูปแบบการรวมกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ การรวมกลุ่มของเกษตรกรใน ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไข ศักยภาพ ข้อจำกัดในการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรใน ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรใน ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ทราบถึงเงื่อนไข ศักยภาพ และข้อจำกัดในการพัฒนาการรวมกลุ่มของเกษตรกร รวมทั้งเงื่อนไข ปัจจัย และกระบวนการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรใน ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ประยุกต์กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นการทำวิจัยโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้น เข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสิ้นกระบวนการ โดยผู้เข้าร่วมมีความเสมอภาคในฐานะทีมวิจัย และต้องเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ การวิจัยการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกร ต.สันทราย เป็นกระบวนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรที่มีปัญหาด้านการเกษตรร่วมกันและกลุ่มเกษตรกรมีความสนใจอยากเห็นการเปลี่ยนแปลง โดยเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ขั้นเตรียมการและขั้นลงมือทำ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้คือ

1. ขั้นเตรียมการ
  - 1.1 กระบวนการหาผู้สนใจปรากฏการณ์ทางสังคม
  - 1.2 พิจารณาเลือกประเด็นเพื่อการวิจัย
  - 1.3 หาผู้เข้าร่วมทีมวิจัย
  - 1.4 วางแผนการทำวิจัย
  - 1.5 ดำเนินการอื่นๆที่จำเป็น

2. ขั้นลงมือทำ

2.1 เก็บรวบรวมข้อมูล สํารวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสันทราย โดยวิธีศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของ อบต. สัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อ ประเมินสถานภาพ ปัญหา และศักยภาพชุมชนสันทราย

2.2 เตรียมการตามแผนและลงมือปฏิบัติตามแผนเพื่อดีงคำถามวิจัยและการแสวงหาคําตอบจากการวิจัยและพัฒนาโดยมีขั้นตอนดังนี้

- ดีงคำถามวิจัยหลัก คือ กระบวนการการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพเกษตรกร นั้นทำได้อย่างไร
- หาแนวทาง/ข้อตกลงร่วม/วางแผน
- เสริมความรู้ประสบการณ์
- พัฒนารูปแบบการแก้ปัญหา
- ประเมินผล/ปรับปรุงแก้ไข/วางแผนใหม่

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อค้นพบ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่จะศึกษา คือ ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านตัวอย่างของการพัฒนา และมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ เป็นหมู่บ้านชนบทที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้ศึกษาวิจัยมุ่งจะศึกษา อันได้แก่ มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเครือข่ายระดับหมู่บ้าน ชุมชนมีระบบความเชื่อวัฒนธรรม ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนแบบญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน ในชุมชนสภาพชุมชนมีการติดต่อกับภายนอกสะดวกได้รับการ สื่อสารและข้อมูลต่างๆ หลายทิศทาง

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 2.1 ศึกษาพัฒนาการการรวมกลุ่มของเกษตรกร
- 2.2 ศึกษาแนวคิด เงื่อนไข ปัจจัยที่ทำให้เกิดเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรขึ้น
- 2.3 กระบวนการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกร

นิยามศัพท์

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการพัฒนาให้กลุ่มเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนของการทำวิจัยโดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผลการวิจัยเชิงพัฒนาคือเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรระดับตำบล

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่ม หรือหลาย ๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการดำเนินงาน และมีเป้าหมายของตัวเอง บุคคลกลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานกันอย่างมีระยะเวลาพอสมควร อาจจะไม่ได้ออกกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็วางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือ เพื่อช่วยแก้ปัญหาสามารถบอกไปได้โดยการสร้างเครือข่ายนั้น

กลุ่มเกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มกันขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจกรรมร่วมกันในตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

เงื่อนไข หมายถึง องค์กรประกอบจำเป็นที่ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มเกษตรกรและพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรในตำบลสันทราย ถ้าไม่มีองค์ประกอบเหล่านี้การพัฒนาจะไม่เกิดขึ้น

ปัจจัย หมายถึง องค์กรประกอบที่ทำให้เกิดการพัฒนากลุ่มเกษตรกรและพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพของเกษตรกรในตำบลสันทราย